

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS SUTRIKIMAI

Kalbos sutrikimai – tai įvairūs nukrypimai nuo bendrinės kalbos normų, esant normaliai klausai ir intelektui. Skiriant kalbos nukrypimus kuriai nors kalbos sutrikimų kategorijai, būtina atsižvelgti į kalbančiojo amžių. Vaikų kalbos raidos tempai gali labai skirtis. Tie skirtumai priklauso nuo įgimtų savybių, kalbinės bei kultūrinės aplinkos. Vieni vaikai pirmuosius žodžius taria 9-10 mėn., kiti tik 15 mėn. Vienų frazinė kalba atsiranda antrųjų, kitų tik trečiųjų metų pabaigoje. Jei 4,5-5 metų vaikas iškreiptai taria arba visai netaria kai kuriuos garsus, tėvai turi susirūpinti. Šveplavimas savaime gali išnykti tik iki 5 metų. 5-6 metais tarimo klaidos linkusios įsitvirtinti, todėl jas būtina šalinti specialiomis mokymo priemonėmis.

Kalbos ir kalbėjimo sutrikimus sukeliančios priežastys yra labai įvairios: centrinės nervų sistemos nevisavertiškumas (kalbos centrų pažeidimai nėštumo, gimdymo arba gyvenimo eigoje); kalbos aparato anatomiciniai trūkumai (trumpas poliežuvinis raištis, netaisyklingas dantų sukandimas ir kt.); netinkamos mokymo sąlygos; neteisinga kalbinė aplinka (tėvų kalbėjimo trūkumai, neretai ankstyvojo amžiaus vaikus tėvai kalbina specialiai švepluodami).

Atsižvelgiant į vyraujančią kalbinės veiklos sutrikimą, išskiriami:

- *fonetiniai kalbėjimo sutrikimai (šveplavimas),*
- *kalbos neišsivystymas,*
- *mikčiojimas.*

FONETINIAI KALBĖJIMO SUTRIKIMAI (ŠVEPLAVIMAS)

Tai įvairūs garsų (dažniausiai priebalsių) tarimo sutrikimai. Vaikai, turintys tokius sutrikimus, gerai girdi ir skiria kalbos garsus, turi pagal amžių pakankamą garsinės analizės ir sintezės įgūdžių.

Šis sutrikimas gali būti įvairaus laipsnio – nuo visiško negebėjimo tarti kalbos garsų iki vieno ar kito garso nedarimo bei netaisyklingo garso ar garsų grupės tarimo. Būdingesni šveplavimo tipai:

- *garsų keitimas* – vaikas visai nemoka tarti garso ir keičia jį kitu („š“ į „s“, „ž“ į „z“, „r“ į „l“ ir kt.). taip jis garsus gali keisti nuolat ir nepastoviai (atskirai garsą ištaria, žodyje – ne);
- *garsų praleidimas* – vaikas, nemokėdamas ištarti garso, jį praleidžia (ropė – opė);
- *garsų tarimo iškraipymas* – netaisyklingai veikia kalbos padargai (pvz.: s, z, c – tariami kišant liežuvį tarp dantų ; „k“ keičiamas į „t“; „g“ į „d“, „r“ į „l“ ir kt.);
- *garsų painiojimas* – moka tarti atskirai garsą, bet žodžiuose ar sakiniuose painioja juos su kokybiškai panašiais garsais (s-š, p-b, z-ž, l-r ir kt.).

Tarimo trūkumai dažnai nulemia antrinius sutrikimus (foneminės klausos neišlavėjimą, nepakankamą garsinės analizės įgūdžių formavimąsi). Pagal tai švepluojančius vaikus galima suskirstyti dar į keletą grupių:

- Vaikai, kurie taria garsus, iškraipydami jų tarimą. Tarimo trūkumai nesusiję nei su kalbinės klausos, nei su garsinės analizės įgūdžių nepakankamumu.
- Vaikai, tardami sudėtingesnės skiemeninės struktūros žodžius, praleidžia, sukeičia ar prideda naujus garsus. Jie nesuvokia garsinės žodžių sudėties ir nesugeba skirti garsų klausa (*fonologinis kalbos sutrikimas*).
- Vaikai su nepakankamai išsivysčiusia kalba. Jie netik švepluoja, bet ir turi skurdų žodyną, rišlijoje kalboje daro gramatines klaidas.

Šveplavimo šalinimo sistema: lavinama foneminė klausa (mokoma skirti ir pažinti nekalbinius garsus, panašius garsus, skiemenis, žodžius, analizuojama žodžių garsinė sudėtis); lavinamas artikuliacinis aparatas (mankštinami kalbos padargai, atliekant jais tam tikrus judesius); mokomasi taisyklingo garso tarimo (izoliuoto, skiemenyse, žodžiuose, sakiniuose, rišlijoje kalboje). Jei vaikas keitė ar painiojo garsus tarpusavyje, mokomas juos skirti klausa kitų kalboje, pažinti taisyklingai ir klaidingai ištartą žodį su šiais garsais, įprasti sekti jų tarimą savo kalboje.

KALBOS NEIŠSIVYSTYMAS

Dėl įvairių priežasčių vėluoja kai kurių vaikų visos kalbos sistemos grandžių plėtotė. Vaikai vėliau išmoksta tarti garsus, lėtai gausėja žodynas, ilgą laiką kalba agramatiškais sakiniais. Tokiems vaikams diagnozuojamas kalbos neišsivystymas. Būdinga, kad šie vaikai pradeda kalbėti vėlai, būdami 3-4 metų, kartais ir vyresni.

Skiriami trys kalbos neišsivystymo lygiai:

- *žymus*,
- *vidutinis*,
- *nežymus*.

Žymus kalbos neišsivystymas nustatomas tada, kai nėra jokių rišliosios kalbos pradmenų, žodžiai nesiejami gramatiniais ryšiais, žodyne vyrauja garsažodžiai arba neatpažįstamai iškraipytais žodžiais, pavadinančiais pačias aktualiausias vaikui būsenas, daiktus („popa“-skauda, „niam“- valgyti, „lele“-vaikas ir pan.). Vaikas gali atlikti tik kai kurias kalbos supratimo užduotis (vykdyti elementarius paliepiumus - „duok“, „ateik“ ir pan.; parodyti buitinius objektus).

Vidutinis kalbos neišsivystymas nustatomas tada, kai vaikas negeba sukurti pasakojimo, bet gali atsakyti į klausimus bent vienu žodžiu, atlikti kai kurias lengvesnes gramatines užduotis (vienaskaitą pakeisti daugiskaita), pavadinti dalį daiktų ir veiksmų paveikslėliuose. Tačiau jo kalboje dar gausu agramatizmų, žodžių derinimo sakinyje klaidų, neištaria ilgesnių negu dviejų skiemenų žodžių, dažniausiai neištaria arba keičia kitais daug garsų, sutrikęs girdimasis suvokimas.

Nežymus kalbos neišsivystymas nustatomas, kai vaikas turi rišliosios kalbos pradmenis, gali sudaryti pasakojimą, bet jis yra skurdus, daug agramatizmų. Vaikui sunku atlikti gramatines užduotis,

sunku ištarti ilgesnius, sudėtingesnius savo garsine-skiemenine struktūra žodžius. Tartis šių vaikų dažniausiai netaisyklinga, neišlavėjęs girdimasis suvokimas.

Kalbos korekcijos kryptys, atsižvelgiant į kalbos neišsivystymo lygį: logopedinių pratybų metu ugdomas kalbos suvokimas, plečiamas žodynas, mokoma gramatiškai taisyklingos kalbos ir garsų tarimo, ugdoma rišlioji kalba. Taip pat lavinamas klausos, regos, erdvės, laiko suvokimai, smulkioji motorika, atmintis ir dėmesys.

SULĖTĖJUSI KALBOS RAIDA

Tai lėtesnė kalbos įgūdžių (garsų tarimo, žodyno, rišliosios kalbos, gramatiškai taisyklingos kalbos plėtotės) negu daugumos bendraamžių. Ji būdingesnė lėtesnės psichinės brandos ar turintiems specifinių pažinimo problemų vaikams. Sulėtėjusią kalbos raidą nuo kalbos neišsivystymo skiria laikas, per kurį vaikas išmoksta kalbėti, kai įtariamasis sutrikimas ir intensyviai pradedama dirbti. Vaikai su sulėtėjusia kalbos raida, kalbą išmoksta tuo pačiu nuoseklumu, tačiau daug lėčiau nei bendraamžiai, bet greičiau, nei vaikai su kalbos neišsivystymu. Intensyvi mokytojo pagalba padeda greitai normalizuoti kalbą. Sulėtėjusios kalbos atveju, taikoma panaši kalbos ugdymo programa kaip ir esant kalbos neišsivystymui.

MIKČIOJIMAS

Priežastys. Pagrindinė priežastis – vaiko polinkis į mikčiojimą (įgimtas ar paveldėtas, komplikuotas nėštumas ar gimdymas). Šio polinkio pasireiškimas labai priklauso nuo vaiko socialinės aplinkos (psichologinio klimato šeimoje vaikui augant- per didelis motinos ar tėvo jautrumas įvairiems įvykiams, stresams, kai vaikas jaučiasi nesaugus dėl per griežto auklėjimo ir aukštų reikalavimų bei įvairūs kiti stresai, išbalansuojantys vaiko psichiką). Mikčiojimo atsiradimą gali nulemti kai kurios *individualios vaiko savybės* (temperamento ypatumai, intensyvi kalbos, motorikos, pažintinių ir socialinių gebėjimų raida, impulsyvus poreikis kalbėti, raidos sutrikimai).

Paplitimas. Beveik 5 proc. vaikų mikčioja 6 mėn. ar ilgiau. Trys ketvirtadaliai tų, kurie mikčiojo, kalbos sunkumus įveikia vėlyvoje vaikystėje, o 1 proc. gyventojų tai tampa ilgalaikiu sutrikimu. Rizikos faktoriai: vyriškoji lytis, kiti mikčiojantys šeimoje, vėluojantis kalbos ar garsų tarimo vystymasis, kai mikčiojimas tęsiasi 18 mėn. ar ilgiau.

Ankstyvieji mikčiojimo požymiai. Dažniausiai mikčiojimas prasideda dvejų-penkerių metų amžiuje, intensyviuoju kalbos raidos periodu. Nors kiekvieno mikčiojančio vaiko užsikirtimų pobūdis ir dažnumas nevienodas, išskiriami šie dažniausi mikčiojimo požymiai:

- Vienskiemenių žodžių pakartojimai (pvz., kai, kai, kai aš buvau).
- Skiemenų ir garsų pakartojimai (pvz., pa-pa-pa-parnešk s-s-s-saldainių).
- Garsų tęsimas (pvz., sssssudėk daiktus).
- Tylūs užsikirtimai, kai mėginama tarti žodį, tačiau neištariamas joks garsas.
- Veido raumenų (aplink akis, nosį, lūpas) ar kaklo įtampa.
- Lydimieji judesiai, atsirandantys, kai vaikas stengiasi ištarti žodį (trepsėjimas, barbenimas pirštais ar kiti kūno judesiai).

- Netaisyklingas kvėpavimas, kai vaikas kalbėdamas sulaiko kvėpavimą ar, prieš pradėdamas kalbėti, įkvepia per daug oro.

Vienas svarbiausių ankstyvojo mikčiojimo požymių yra nenuspėjamumas ir įvairovė. Mikčiojimas gali kisti kiekvieną dieną, skirtingai pasireikšti įvairiose situacijose, priklausomai nuo vaiko kalbinių gebėjimų, pokalbio turinio, pašnekovo reakcijos bei vaiko savijautos pokalbio metu.

Ką turėtų daryti tėvai pastebėję, kad vaikas pradėjo mikčioti?

Dienos režimas ir tvarkinga dienotvarkė

Labai svarbu laikytis nuoseklaus dienos režimo, kad vaikas nepavargtų, nebūtų dirglus ir suirzęs. Vienodos auklėjimo taisyklės ir pastovus poilsio laikas, suteikia vaikui daugiau ramybės, tausojama jo nervų sistema. Dienos režimas neverčia kažko atsisakyti. Tereikia stebėti vaiką ir viską tvarkingai sudėlioti. Ką ir kaip? Vieno patarimo visiems nėra. Jūs geriausiai žinote, ko reikia griebtis.

Kvėpavimo ir kalbos dermė

Kad dingtų spazmai, svarbu atpalaiduoti kalbos padargus, atlikti kvėpavimo pratimus. Kvėpavimą su kalba padeda derinti eilėraščiai, eiliuotos pasakos. Dažnai mikčiojantysis, kai deklamuoja, dainuoja ar vienas tyliai bendrauja su žaislais, nemikčioja!

Lėta kalbėseną

Bendraujat su mikčiojančiu vaiku, labai svarbu sulėtinti savo kalbos tempą. Vaikas nevalingai perims jūsų kalbėseną ir greitakalbė pamažu dings. Kai vaikas nori greitai pasakyti, jaudinasi, paimkite jį už rankos, apkabinkite ir nuraminkite. Prisilietimas, geras žodis visuomet ramina, teikia pasitikėjimo savimi.

Jei visi šeimos nariai moka palaukti savo eilės pokalbio metu, kalba lėtai, vaikas pamažu pradeda imituoti tokį kalbėjimo būdą ir nejaučia „laiko spaudimo.“

Šalin baimę!

Kol vaikas nenugali baimės, kalba stringa. Todėl reikia ją mažinti. Žodžiai - „Tai nieko baisaus. Viskas bus gerai“ neįtikina. Be to, nesąžininga žadėti, kad kalba pasitaisys.

Vaikas laukia, tiki, stengiasi, o viskas lieka kaip buvę, tad gali pulti į neviltį. Pasakykite vaikui „gyvenimišką“ pavyzdį, tegul jis sužino esąs toks ne vienas, patiki, kad ir jis bus mylimas, kad pasaulis dėl tokios bėdos nesugriūva. Tokie patarimai vaikui kartais labai padeda.

Dėmesys vaikui!

Pasistenkite surasti keletą minučių kasdien, kai niekas netrukdytų jūsų ir vaiko pokalbio. Kartu pieškite, klijuokite, vaikščiokite gamtoje. Parodykite vaikui, kad priimate jį tokį, koks jis yra.

MIELI TĖVELIAI, ugdydami vaiko kalbą nepamirškite, kad ikimokyklinukas mokosi žaisdamas. Stenkitės, kad jūsų „pamokos“ būtų linksmos ir įdomios, pastebėkite ką vaikas jau išmoko, pagirkite už pastangas.

